

mintaszerűeknek is minősíthetők.» (22. l.) Majd ismét a 35. l.: «Aki az Eötvös-kollégiumot látta, az kell hogy hazájában ez intézménynek apostolává szegődjék.» Ebben az elismerő, sőt magasztaló hangnemben szól mindvégig rólunk, illetőleg a kollégiumról, szerény kritikával csak azt jegyzi meg róla, hogy jobban felkarolhatná a jelölteknek pedagógiai kiképzését. Felemlíti még azt is, hogy a jelöltek a jó érdemjegyek ellenére igen gyenge német ismeretekkel kerülnek a kollégiumba, ott azonban két osztrák tanár vezetésével aránylag rövid idő alatt szert tesznek kielégítő nyelvkészségre. Az *École Normale* ismertetése során ma különös érdekességre tarthat számot az az adat, hogy ennek az intézetnek elnevezése, sőt közvetve alapítása is német tanférfiú nevéhez fűződik, Felbiger Ignáchoz, aki Mária Terézia alatt az egész osztrák iskolaügynek főigazgatója volt és 1788-ban mint prépost Pozsonyban halt meg.

Frankfurter füzetét minden magyar ember csak a legnagyobb élvezettel és hálával forgathatja. Amit ő ezzel végzett, az valóságos tett, bátor tett, amellyel a magyarságnak fényes közművelődési bizonyítványt állított ki az egész művelt világ színe előtt, erre pedig mostanában jobban rászorultunk, mint valaha. Ezért őszinte elismerés és igaz köszönet illeti meg a tudós szerzőt, akit arra szeretnénk buzdítani, hogy alkalomadtán ugyanilyen összehasonlító alapon mutassa be a művelt nyugatnak azokat a fentemlített közművelődési intézményeinket is, amelyeket mintaszerűeknek ismert el.

Kemény Ferenc.

H. Scherer: Arbeitsschule und Werkunterricht. Beitrag zur Ausgestaltung der Volksschule als Erziehungs- und Bildungsschule. Otto Nernich. Leipzig. (8-r. I. rész X+180 l.; II. rész IV+213 l.)¹

A békében már hatalmas erővel térthódító munkaiskola a háborús tanulságok folytán még hangosabban kopogtat ajtónkon bebocsátásért. A munkaiskola terén általában két tábor különböztethető meg: az egyik, élén Kerschensteinerrel, a műhelyi oktatást (*Werkstattunterricht*) hirdeti, a másik pedig Scherer nyomán a munkaoktatás² (*Werkunterricht*) híve. Az utóbbi irány általános nevelőeszköznek tekinti a munkát, ezért a kézimunkának önálló tárgyként való tanítása mellett lehetőleg minden tárgyat iparkodik bizonyos

¹ Ez a munka a *Die Pädagogik der Gegenwart* c. vállalatnak (alapította és kiadja Dr. E. Meumann, Dr. A. Möbusz és Dr. H. Walsemann) IV. köteteként jelent meg.

² Leghelyesebb fordítása cselekvő-nevelés volna.

tevékenységgel (kézimunkával, rajzzal és más tevékenységekkel) kapcsolatba hozni, az előbbi irány pedig bizonyos általános nevelői vonatkozások mellett szakjellegű, ipari színezetű.

Scherer mindenekelőtt szociális háttérrel rajzol fejtegetéseihez. A társadalmi élet megnyilvánulásai anyagi (technikai) és szellemi természetűek s szorosan összefüggnek. A technika a természeti javakat művelődési javakká alakítja át, ennél fogva a technika felkarolása oly közművelődési szükséglet, amelynek a munkaiskola tesz eleget. Szerencsés kézzel kimutatja Scherer a munkaiskola gyökereit a különböző pedagógusok elméletében, majd pedig egyes szárait az iskola gyakorlati munkájában. Itt örömmel állapítottam meg, hogy a magyar elemi népiskolában előbb meghonosult a kézimunka, mint Németországban. A természettudományok nagymértékű fellendülésével kapcsolatban Claugon-Kaas (dán), Uno Cygnäus (finn), a náäsi tanítóképző (svéd), Schenkendorff (német) stb. buzgólkodása után Scherer 1890-ben először fejtette ki a mai munkaiskola lényegét. Ez a két kötet a szerzőben azóta mindjobban megérlelődött ilyen irányú gondolatoknak rendszeres egésszé való kiépítését foglalja magában.

Scherer szerint a munkálkodás szabad, önálló alkotó tevékenység. A munkaiskola a gyermek egyéniségét testi és lelki sajátosságainak figyelembevételével fejleszti ki. Élvezetesen és meggyőzően fejtegeti, hogy a munkaiskola eljárásának nyomában jár a testi erő és ügyesség növelése, az önkénytelen figyelem (az önkéntes figyelem feltétele), az érdeklődés fokozódása, a megfigyelés élessége, a kitünő látás, hallás, tapintás, a mozgásérzetek igénybevétele, mindkét kéz ügyesítése, a képzeleti tevékenység élénksége, a feltalálóképesség növelése, az ítélő- és következtetőképesség erősödése, az ismeretek ellenőrizhetése, a jobb megértés és könnyebb megtartás, a vállalkozókedv, kitartás, bátorság, lelkiismeretesség, rend, tisztaság, takarékoság, jó társas viszony, egészséges verseny, nemes érzelem, helyes ízlés stb. A munkaiskolában felfedezzük az állami életnek minden vonatkozását; ebben a közművelődési kis világban kell a személyiségnek kifejlődni. A munkaiskolában nem annyira a közügyesség a fő, mint inkább az alkotó tanulás; nem az ismeretek mennyiségét kell néznünk, hanem a munkaképességet, munkaerőt, munkairányt. Részletesen kifejti Scherer a közművelődés és a nevelés kölcsönhatását. E fejtegetések során az e téren jelenleg dolgozó pedagógusok jelentékeny részének alap gondolataival is megismerkedünk.

Az első kötetnek általános jellegével szemben a második kötet a részletekkel foglalkozik. Megmutatja, hogyan alakul az iskola munkája a cselekvő-neveléssel kapcsolatban. A nevelő-oktatás a munkaiskolában mélyebb tartalmat kap. A tanítás anyagából csak típusokat

kell bemutatni. Tanításunk induktív alapon induljon meg. A munkaiskola jellegének a kitaláltató-kifejtő-bemutató tanalak felel meg. A gyermek minél közelebbi érintkezésbe lépjen a jelenségekkel s a bennük rejlő kérdést minél önállóbban kell megfejtenie. A tanuló tanuljon tervszerűen kérdezni s a kérdések megfejtésének folyamatát megbírálni. A tanító általában csak irányít. Hogy a megértett ismeret állandó legyen, az emlékezetbe vésés munkáját nem szabad mellőzni. Hangsúlyozza a szerző, hogy a munkaiskolában is nagyon meg kell becsülni a könyvet, csak helyesen kell használni; erre a helyes olvasásra (bíráló tevékenységre) szintén meg kell tanítani az ifjakat. Az iskola a játékszerű munkán át vezesse a gyermeket az igazi munkára. A gyermek tevékenységi ösztönét, mozgásvágyát ne nyomjuk el, hanem állítsuk az iskola munkájának szolgálatába. Az iskola adjon rá alkalmat, hogy a gyermek bizonyos időben szabadon beszélhessen arról, ami érdekli (*Plauderstunden*). Kiváló gond fordítandó a növények és állatok tenyésztésére alkalmas kertre, kirándulásokra, a természetrajzban az élettani szempont érvényesítésére, az életjelenségekre vonatkozó megfigyelések feljegyzésére. A természettan során a természeti okság megértése végett különösen fontos az eszközöknek a tanuló által való elkészítése. A földrajzban elsősorban kiemelendő a különböző földrajzi jelenségeknek közvetlen szemlélése alapján való (sík, domború) térképrajzolás és a térképolvasás. A mértan a különböző mérési tevékenységek folytán nagyon hálás terület. Középponti helyzeténél fogva különösen tanulságos a kézimunka és a rajz szerepének bemutatása. Ezek u. i. tantárgyi jellegük mellett a többi tantárgyakkal is kapcsolatba hozandók; mindent, amit tanultunk, lehetőleg rajzban és plasztikusan is ábrázolnunk kell. Érdekesen világítja meg tovább a szerző a munkaiskola felfogását a vallástan, történet, a nyelv és számtan tanítása tekintetében.

A második kötetnek utolsó fejezete a népiskola sajátos légkörébe vezet. Aki a munkaiskoláról, a cselekvő-nevelés szellemében mind nagyobb hullámokat verő irányáról valóban helyes fogalmat akar alkotni, annak elsősorban ez irány vezetőjének, Scherer H. offenbachi közoktatásügyi tanácsosnak alapvető jelentőségű, kétkötetes művét ajánlom.

Frank Antal.

Alice Salomon: Soziale Frauenbildung und soziale Berufsarbeit. Zweite Auflage. 1917. 107 l.

Mióta ennek a könyvnek az első kiadása megjelent, Németországban a társadalmi tevékenységre nevelő iskolai munka valósággal divattá vált. Az úttörő álma fontos és életreképes valóság lett, s